

10

199

Felolvasás.

Hung. e.

2333

Tartotta: Ürmösi József homoródszentpáli unitárius
 lelkész az unitárius lelkészkör 1909. évi augusztus
 hó 28-án Kolozsvárt tartott gyűlésében.

Hung. e.

2333

Lelkeszi helyzetünk és a nép.

Tisztelt Közgyűlés

Még mint retorikát tanuló deák, ama törvény megértésére, hogy a gondolatjel tartós szünetet kíván, ezt a példát tanultuk: „az ifju, tekintetes társaság, ki a nemzet nagy énekesét (Bercsényit) megítélni merész volt, s ki e merészséget oly drágán, Bercsényi elhűléseivel fizeti meg, — ez az ifju — én valék.” Kölcseynek emez idézetét alkalmazhatom némi változtatással magamra, midőn e felolvasói helyet betölteni szerencsés vagyok. Az Unitárius Egyház című lapunk f. évi júliusi számában ugyanis egy közlemény jelent meg a lelkészkörre vonatkozólag e címen: „Tájékoztadjunk jó előre,“ Az a névtelen — Tisztelendő közgyűlés — ki a lelkészkör mult sorsa felett itéletét kimondani merész volt s ki e merészséget egy felolvasás tartásával kell hogy fizessen. — ez a névtelen ifju én valék. Az „Unitárius Egyház“ Tiszt. szerkesztője által kaptam a felszólítást az elnökségtől, hogy legyek e gyűlésen felolvasó. Nehéz kérdés előtt álltam, eszembe jutott Aristotelesnek az anyjával való beszélgetése, midőn ez ráakart birni fiát, hogy ügyvéd vagy népszónok ne legyen. Az anya így szólt: „Ha nem

mondasz igazat, megharagusznak rád az Istenek, ha igazat mondasz, haragusznak az emberek. De a fiu megfordítá a tételt és mondá: Mindenképen szónok leszek, mert ha igazat mondok, szeretni fognak az Istenek; ha nem mondok igazat, szeretni fognak az emberek.

Hát én, hogy fordítsam a tételt? Leghelyesebben úgy gondoltam, ha nem helyezkedem az elfogult igazság álláspontjára, melyszerint kimondjam, hogy ez az igazság s ezzel magamra haragitsam Istent és embereket, az én igénytelen személynem kicsiny is ehhez, de meg az igazság fogalma is napjainkban mintha változás alá esne, mert például ami az én felfogásom szerint igaz, a más felfogása szerint lehet igaztalan. Azért tehát én úgy módosítom a tételt, hogy fenti címen elmondom öszinte véleményem tapasztalataim alapján, lelkészársaim és a Tiszt. közgyűlés tagjai majd szíves hozzászólásaikkal szentesítik, hogy közel jártam-e a való igazsághoz vagy távol?

Igy az öszinte szóval — melyet egyházam és szent vallásom s annak népe iránt való szeretet mondat velem — szeretném lelkészünk egyetemét egyszer föltámasztani s azután a hagyományos unitárius egyetértés szent sionja felé visszavezetni, míg nem mohosodnak be egészen az odavezető utak.

Megjegyezni kívánom, hogy midőn felolvasásomnak „*Lelkeszi helyzetünk és a nép*” címet adtam, nem anyagi helyzetünket akarom szóvá tenni — bár ahhoz is sok szó férhetne, de ez alapszabályainkkal inkompatibilis, különben is határozatlan jó reménységgel vagyok a dicsőszentmártoni lelkesi kongresszus által, a vallásügyi miniszter urhoz menesztett küldöttség eredményessége iránt;

— azért tehát ez alkalommal helyzetünket a pásztori gond és munka, irodalmi és közigazgatási szempontból kívánom szavá tenni.

Kezdjük fatornyos hazánkon — faluinkon. A falu képe ma már más, mint csak egy fél évtizeddel ezelőtt. Nemcsak a külső képét — bár ezen is sokat változtatott az Amerikából került pénz — hanem a népnek lelkiületét, gondolkozását tekintve is. Népünk ébredezni kezd. Érdeklődik sok olyan dolog iránt, melylyel szemben eddig közömbös volt. Már pedig a székely népnek tanulékonyaságát azt hiszem, nincs miért fejtegetsem, az ismeretes; hogy emellett *furfangos*, erre nézve azt a megjegyzést hallottam, hogy a nagy fáknak nagy árnyékai vannak. Vajjon mi a legközvetlenebb oka a mi a már-már anyagi és erkölcsi züllésnek indult népünket felébresztette? Talán haladó korunk eszme-áramlatának szele? Sok minden tényező hatással lehetett, de véleményem szerint legnagyobb hatással a *szövetkezeti eszme* volt reá nézve. A *szövetkezeti eszmét* — gondolatom szerint — ismerik a Tiszt. közgyűlés tagjai, annak áldásos volta a maga tisztaságában, tagadhatatlan. De ne hogy félreértessem, nem azt az áldását értem, hogy abban olcsóbb a pálinka és a fűszer-nemű stb. Hanem azt az előnyt, hogy a befektetett anyagiak alapján (üzletrészek) az erkölcsi, társadalmi egyetértésre szoktatja az embereket. Ezért találok én igen szép és nemes hivatást a lelkesz részére — természetes a hely és körülmények figyelembe vételével — a szövetkezetek vezetésében. Körvonaloزم ez állításom, szerény tapasztalatom alapján, mert jól tudom, sokan vannak ellenkező véleményben s nekem is volt részem lekicsinylésben, sőt gunyban e célu mun-

zásságomért. A szövetkezetet igen, sokan úgy ítélik meg, mint a falusi zsidó szatócsokat kifüstpőlni akaró tömjént. Lehet benne valami, de ez nem lehet szálla a falusi vezetők szemében, ha meggondoljuk, hogy különösen székely népünk anyagi és erkölcsi züllése egyenesen azokra a zsidó kurta-koresmákra és boltokra vezethető vissza, hol eleinte kevés adósságát duplán fogta a kréta s utoljára annyira belekerült, hogy szabadulni nem tudván szipolyozhatták, kedve szerint s a koresmáros ur markába tartotta a fél falut.

Az idők kereke fordult egyet — s nagyon is ideje volt, hogy forduljon. A magyar társadalom figyelme az elárvult székely nép felé fordult, a tusnádi székely kongresszus hatása folytán jött a kormánynak a székely akciója s azzal együtt a szövetkezetek, melyek új életerőt adtak a székely nép nagy testének.

A gazdakörök, a különféle szövetkezetek mind egy-egy kedves kis forrás, melynek tövénél a lelkész találkozik a hiveivel. S kérdem — kedves lelkésztársak — van-e égetőbb feladat napjainkban, mint az, hogy minden lehető tisztes módot, alkalmat és körülményt felhasználjunk népünkkel való érintkezésre, találkozásra! Nézzük csak meg az ellenfelet, a klerikalismust a kath. népszövetségben való működésében, melyre később röviden ki fogok térni.

Igen helyesen írja Szilágyi Sándor „A megkövesedett protestantizmus“* című cikkében: „Valljuk meg őszintén, a nép ma édes-keveset törődik azzal, hogy a temploma tetején csillag

* Magyar Szó. 1908. 255. sz.

van a kereszt helyett, vagy borban és kenyérben kapja az urvacsorát. Más kérdések izgatják őt ma is, más kérdésektől várja sorsának jobbrafordulását a nép lelkét társadalmi és gazdasági kérdések tartják fogva. És mint mindig, úgy ma is azt várja, hogy akik hatni akarnak rá, az őt érdeklő dolgokkal álljanak elő." Nézzük az emberiség, mindnyájunk nagy mesterét a Jézust. Nem fordult el az élettől, hanem feléje fordult beléhelyezkedett. Tanulmányozta helyzetét azoknak, kikre hatni akart, velők élt, velők örvendett és szenvedett. S miután célját velők való együttműködésben megismertette, úgy emelte ki őket arra a szellemi magaslatra, hogy istenországát megismerjék s annak tagjai lenni törekedjenek. Mi volt hatásának legnagyobb titka: az irántuk való szeretet. Vajjon mi ezzel ma nem tudnánk-e hatni? Össze lehet egyeztetni a társadalmi jólétet Isten országának fogalmával. Mert bár Isten országa nem e világból való, azért a népnek e világi életben joga van sok mindenhez, amit ma nélkülöz. Ez állítás igazolására legyen szabad gróf Tisza István református főgondnoki székhelyéről beszédéből idéznem e szavakat: „Rut hipokrizis volna egy pár fenkölt frázissal térni napirendre a néptömegek anyagi helyzetének javítására irányuló jogosult törekvései felett Jogosult, indokolt, mindnyájunk rokonszenvére méltó az a törekvés, hogy a tömegek jogos gazdasági érdeke, a társadalom gazdasági harcában érvényesüljön A szeretet munkájának folynia kell a gazdasági harc küzdelmei között is és át kell hatnia annak a tudatnak a társadalom minden rétegét, hogy az anyagi javak nélkülözhetetlen szükséges eszközök, de csak eszközei a boldog-

ságnak, ennek lényegét nem az élvhajászat, hanem a szeretet, a szeretet érzése, viszonzása, gyakorlása adja meg.“ A népnek javáért, haladásaért munkálni kell az anyagi téren is a társadalom minden tagjának, de főleg a papnak, a lelkipásztornak. Áll ez különösen falun. Kire néznek a nép szemei, ha nem a lelkipásztorár, kihez forduljon bizalommal, ha nem ő hozzá. És én úgy képzelem — mélyen tisztelt lelkésztársak — de nem, nemcsak képzelem, én úgy kezdem ta, pasztalni, hogy ha a nép látja, tapasztalja, hogy mi nemcsak a templom falai között törődünk vele, hanem anyagi boldogulásának eszközei, a szövetkezetek gazdakörök iránt is érdeklődünk, bizalma inkább van s így fokanként, lassanként elérhetjük azt, hogy egyfelől a nadrág gyűlölet elenyészik, de másfelől — míg eddig a falu korosmárosa tartotta kezében a fél falut, addig most a szövetkezetek által a lelkész megnyeri a falu nagy részének értelmiségét, de nem a zseb és dupla kréta által, hanem az érettök tett munkálat. Mert így szólhat népének: ime a ti anyagi boldogulásotokért munkáltam, de jöjjetek, mert illő munkálkodnunk ama másik nemesebb részért, a lélekért is. Így képzelem az igazi lelkipásztorkodást.

Hogy ennek az irányu működésnek hátrányai, árnyoldalai ne lennének, azt nem állítom. A minnek fénye, annak árnya is van. A bizalmatlan gyanakodás mindjárt felüti fejét a nép közt, rágalmak, ráfogások alakjában, mert nem tudja elhinni, hogy önzetlenül tudjon vállalkozni valaki az ő helyzete munkálására s érthető ez is, ha elgondoljuk, hogy a multban hányszor volt félrevezetve, megcsalva. Épen azért van szükség ön-

zetlen szeretettel való tiszta munkára. Egy leg-fennebb két év nehezen megy, sok munkát ad, megengedem, hogy még sarat is dobhatnak a palástra, de midőn annak jótékony hatását belátják, bizonyosan az a megszáradt sár lekopik onnan s azután játszi könnyűséggel végezheti hivatalos állása mellett — tekintélye csorbitása nélkül — azt a nemes társadalmi munkát. Engedtessék meg nekem e helyen, hogy nyíltan ellentmondjak torockói lelkésztársam ama kifejezett állításának „*le a közvetlen vezetéssel.*”^{* U} Vajjon ha ez időszéri kérdés lenne, akkor Tisza István gróf, Darányi Ignác f. ü. gondnokok biztatták volna-e papságukat, hogy álljanak szeretettel a nép közvetlen vezetésére, mert a néppel foglalkozni kell.

Vagy olvassuk el a Prot. Egyh. és Iskolai lap 1909. aug. 1. számából a „Földmivesszép kereset-képességének emelése” c. közleményt, melynek minden sora erre vonatkozik, melyből csak a pár sort idézem: „Ha a mai műveltebb, fejlődöttebb társadalomban azon keretek közt marad az egyház tevékenysége, a melyben századokkal előbb volt; ha nem törődünk a nép szükségletével, a társadalmi bajokkal és azt hisszük, hogy a világ csábításaival szemben elégséges egyedül a szószékről hirdetniünk az Isten ígét: akkor ne panaszkodjon senki arról, hogy hitetlen, vallástalan, közönyös a társadalom.”

Vajjon miért hangzottak el a legközelebbi palicsi gazdaszöv. gyűlésén e szavak: „Hogy minden községnek gazdaköre legyen, az csak attól a hármasszövetségtől függ, melynek erejével és hatalmával nagy dolgokat lehet létrehozni. Ez a ha-

^{*} U Egyh. 1909. március 15. (Felesleges hitszónoklás)

talmas községi hármas szövetség a lelkész, a tanító és jegyző. Ha ők egyesülnek s ha tudnak lelkesíteni eszményi célokért, ha megértik egymást, ha komoly célul tűzik ki a gazdakör megteremtését s annak céltudatos munkálkodását, akkor minden községben megelégedést, boldogságot lehet teremteni. Gazdakör nélkül a község gazdáinak javán munkálkodni nem lehet, mert ahol a földmivelő kisgazdák nem tömörülnek saját érdekeik előmozdítása céljából, ott biztosan tömörülnek azok, akiknek dus jövedelmi forrásuk a gazdák szervezetlensége, a gazdák gyöngesége.“* Csakugyan úgy van, ha nem mi lelkészek, tanítók állunk a szövetkezetek élére, oda áll egy más, mondjuk egy valami szolgálatból hazakerült nadrágos ur, a szövetkezet által hatni tud a népre s a tapasztalás igazolja, hogy éppen az ilyen szítja leggyakrabban a gyűlöletet a lelkész ellen, látjátok a pap érettek semmit nem tesz, bezzeg más faluban az vezeti, de ő csak elmond egy prédikációt, nektek s fizetitek a képét! Kérdelem, miért engedjük át azt a nemes tért ilyenféle alakoknak? Hangsúlyozom tehát „fel a közvetlen vezetéssel“ mind közelebb-közelebb a nép gondolkodásának, helyzetének megismeréséhez, megnyeréséhez. Állítom, hogy a szövetkezetek mellett is jut ideje a lelkésznek a szellemi foglalkozásra, sőt az egyházi beszédre való készülésre s nem kénytelen „csak hasalni.“ Amaz állítása említett lelkésztársamnak, hogy „a szellem- és lélekvilágnak tünetényei is oly sokak, hogy azok ismerete is egész embert követel,“ nagyon is igaz; de ne álltassuk magunkat kedves lelkésztársak, hál van az az unitárius

* Meskó Pál előadása.

papság, — tisztelet azon egy-két kivételnek — kik a szellem- és lélekvilágnak ezen tüneményeibe elmélyedtek? s ha van, hol a produktum? Mert kár azokat a fiókban tartani, mikor az Unitárius Szószék és Egyház szerkesztői a dr. Bedő Albert féle pályázatok panaszkodhatnak, hogy nem dolgozunk eléggé. Valljuk meg, ez az igaz, vagy aztán akik ahhoz fogtak, igen elmélyedtek s ez is baj, mint a tulság csaknem mindenben. A gyakorlati lelkészet a szellemiekkel való foglalkozást nem zárja ki, lehet azt helyesen beosztani.

Ha pedig vallásos elhidegülésről, részvétlenségről beszélünk, amint sajnos beszélhetünk is, nem abban látom én ennek okát, hogy a lelkész beleavatkozott a közvetlen vezetésbe s nem tud a lelkiekbe elmélyedni; más helyen vétettünk. Nézzük csak meg az ellentábor hadi-műveletét s abból rámutatok, hol vétettünk. Ellentábor alatt értem a klerikalismust és az ő hadi-műveletét. A katholicismus és klerikalismus között nagy különbség van, jegyezzük meg. „A katholicismusban a vallásosság — mint Hartmann Ludo szabad-előadásában mondotta — mint jóltevő nap lángol a hívők szívében és jó csirákat csiráztat ki és lesz termővé. A klerikalismus nem egyéb, mint visszaélés az állami hatalommal, hierarchikus hatalmi célok érdekében. Amint a népszövetségek bebizonyították, csakugyan e célra törekszik; erről szónokolt Zboray Miklós országgyűlési képviselő, midőn 1907. március 18-án a Budapesti Katholikus Körben szósz szerint ezeket mondotta: *„A politikába bele kell vinni a vallásos érzést és viszont!”* Szervezkedni kell valóban minden félelem és álszemérem nélkül.“ Nem akarván a Népszövetséggel jelen alkalommal részletesen foglalkozni, csak kér-

dem lelkész társaitól, nem kísérték-e figyelemmel, hogy néhány év óta minden lehető pozíciót a nép körében, — másutt fennebb is — de különösen itt mennyire elfoglalták. Én figyelemmel kísérem, hogy milyen örömmel jelentették lapjaik, ha a népszövetség által meghódított községben csak a községi birói állásra sikerült a szövetség tagját megválasztatni, mily nagy lelkesedéssel hirdették, ha többféle felekezettel bíró községben a községi képviselőtestület mind a népszövetség tagjai közül választatott, a más felekezet tagjait kibuktatták! Csekélynek látszó dolog, de mégis nagy a jelentősége. Hát még a röpiratok, tagilletmények gyanánt kiadott katolikus füzetek minő hódításokat, munkát végeztek!!... Hiszen az 1907. év őszén megindított mozgalom 1908. augusztusba már így számol be: „az összes agitációs nyomtatványaink, röpirataink példányszáma már eddig meghaladja az egy milliót. Hátra van még a 9—10-ik füzet és a 8-ik füzet helyett egy 200 oldalas naptár.“ Vegyük még ehhez a katolikus hírlap sajtó érdekében kifejtett nagyszabású mozgalmat, mely ezzel a jelszóval hódított: „Katholikus ember kezébe, katolikus lap való,“ beláthatjuk az ők taktikájuknak ügyes és hatásos voltát és nemcsak az unitáriusok, hanem a protestánsok lágy melegségét.

A klerikalizmus tehát, midőn a népet, a korintó szavára, felébresztette, az ő céljai és módjai szerint lelki táplálékáról is gondoskodott, addig mi unitáriusok, midőn a székelő népet az állam gazdasági aktioja más mederbe terelte, midőn annak gazdasági tudásvágyát fejlesztette, a népkönyvtárak által olvasási kedvét, ismeretkörét bővítette, — mi akkor és abban vétettünk és mai

napig is vétünk a legnagyobbat — hogy ugyanakkor, midőn az olvasási kedv felébredett, nem adtunk mi is vallásunkat, bibliát, egyh. történetünket ismertető népies olvasmányokat, Mert így egy ilyen kis hasznos füzetnek olvasása sokkal maradandóbb a nép lelkében, mint az a remek prédikáció, melyre egész héten készülünk.

Én ezt az ajtót megnyitásért már jó ideje zörgetem s ha jól hallottam, egyszer egy jó eszmét is adtam erre vonatkozólag, de úgy látszik, hogy az mégis halva született. Megvigasztalhatnak esetleg most ismét azzal, hogy a leányzó nem halt meg, csak aluszik, de engedelmet kérek, én az olyan leányzót, aki annyit aluszik, lustálkodik, nem kedvelem, a leány úgy és akkor kedves, ha üde, friss. Vallásunk lehet s jövő vallása a felsőbb tudományos körökben, megengedem, hogy minden mivel ember unitárius hiten van, de vallásunk története azt is bizonyítja, hogy anyaszertegházunk egyik fundamentuma a nép volt s jövőben is az kell legyen; ezért minden lehető tegyünk meg eszméinknek a nép között való terjesztésére.

Tett-e ez ügyben vagy csak általánosságban lelkész körünk valamit? Legyen szabad e kérdésnél a székelykereszturi lelkész köri gyűlésen (1906. jun. 28-án) dr. Boros György ur felolvasására hivatkoznom: „A modern bibliamagyarázat követelményei az unitárius lelkésztől“, melyben véleményét 5 pontba foglalva, a 2-ikban ezt mondja: „... szükséges volna, ha a lelkész kör egy évben legalább két ízben tartana egy tudományos és egy gyakorlati biblia ismertető, illetőleg magyarázó előadást egyenesen a papi kar igényeihez irányítva s azt seminariumszerűleg megbeszélnék, megvitátnák“... stb.

Az 5-ik pontban: „A délutáni bibliamagyarázatokat fokozatosan alakítsuk át olyan tájékoztató tanításokká, a melyeknek alapján a hívek értelmesei a bibliának öntudatos olvasói kezdjenek lenni.” Mindkét pont helyes és a célhoz vezető lenne, csak nem követtük. Gondolatom szerint az lett volna a helyes út, ha a következő évi gyűléseken ezeket vettük volna a tordai és dicsőszentmártoni ünnepek helyett tárgyalás alá. Mindez azonban a vezetőségtől függött s nem a lelkész kör tagjain mult. Annyi bizonyos, hogy a lelkész kör a maga céljai munkálásában még eddig mindig csak azon kérdésnél tart, hogy mit kellene tennünk? más szókkal alakult, alakul és alakulni vagy feloszlani fog!?

Vajjon miben rejlik a baj forrása? Az a pár évi tapasztalat, melyet e baj forrásának kikutatására fordítottam, azt mondatja velem, hogy a baj forrása-lelkészkarunk egyházi közigazgatási helyzetében van. Nemcsak azon visszás törvényt értem, mely 10 évvel ezelőtt úgy hozatott, hogy az egyházat a kormányzó testületben a lelkészkar $\frac{1}{4}$ része vehet részt; tekintsünk el ettől, ily kérdést bolygatni, mert úgy van mondva, hogy ott vannak az egyházköri közgyűlések, melyeken elmondhatjuk, ami szívéünkön fekszik. Igaz el, de mi értelme? Hiszen vidéki gyűléseinken, már egy pár év óta az a jelszó: Beszélhetünk, határozhatunk akármit, itt fenn úgy is úgy csinálják, ahogy akarják. A vidékről felkerült csaknem minden javaslat, minden indítvány tetszhalott.

Bizony ha valaki, illetékes tényező a lelkészi karba most harmoniát keresne az ugynevezett központ iránt, sokkal hamarabb és bővebb mértékben megkapná az ellenkezőjét. Innen az a sok

nembánomság, lágy-melegség. semmi nagyobb munkakedv, semmi élénkebb érdeklődés. Innen az ugynevezett vidékeknek általános elégedetlensége.

Tessék elhinni, ebben van az alapoka annak a nembánomságnak, melylyel a lelkész kör iránt viseltetnek. A hány egyház kör van, annyiféle állást foglal el a *lelkész kör* eszméjére vonatkozólag. Az egyik elvből nem lép be, a másik várakozó álláspontra helyezkedik, a harmadik várja a levegő tisztulását, a negyediknek semmi szüksége lelkész körre, az ötödik azt izeni „csináljatok a mit akartok“ s így tovább. Miért? Azért mert mindenik vagy a legtöbbje valami újabb dressirozó eszközt lát e testületben is és attól tart, hogy nem munkálkodhatik úgy, mint önérzetes, szabad és független unitárius lelkésznek munkálnia kellene. Amde tisztelt lelkésztársak, amíg mi egyszer testületileg lehetőleg teljes számban össze nem gyülünk, hogy véleményeinket elmondva, gondolatainkat kicseréljük, addig minden deklamálás, hátmegett való szónoklás, elvi álláspontok hiábavalók, csak vak-töltéssel való puffogatás, ez meg céltalan erővesztegetés. Ilyenformán állván a helyzet. eszembe jut Pál apostolnak a korinthusiakhoz intézett szava: irigység, versengés és visszavonások vannak Ti köztetek, mert egyitek azt mondja Pálé vagyok, a másik én Apollosé, Kefasé vagyok. Kicsoda Pál és kicsoda Apollos, hanem szolgák.“ Kicsodák vagyunk mi, hanem ha szeretett vallásunknak szolgálói, ennek érdekeit s ez által annak a nyájnak érdekeit kell szolgálnunk elsősorban, amely gondviselésünkre bízott. Hol van erre alkalmasabb mód és hely, mint a lelkészek egyesületében, a „Lelkész körben.“

Itt lehetne a gyakorlati lelkészetre vonatkozó

gondolatainkat, tapasztalatainkat kicserélni, sőt ami ennél több — miután még szakirodalmunknak újabb és újabb termékeit sem tudjuk figyelemmel kísérni — a lelkész kör lenne a seminárium, hol a theologiai szaktanár urak és jelesebb lelkésztársaink azokkal minket megismertetnének.

Irodalomról lévén szó, hadd említsem meg, milyen helyzetben vagyunk az irodalmat illetőleg. Talán feleslegesnek tetszhetik lelkésztársaim előtt ezt a kérdést bolygatni, de én szükségesnek látom, hogy ezzel egyszersmind revanchirozzam azt a finom arculategyintést, mely lelkészkarunkat csaknem egy évvel ezelőtt érte. Az „Ellenzék” 1908. évi október 27-iki számában dr. Borbély István tanár ur, az Unitárius Egyházi Főtanácsról irt tudósításában szószerint ezeket írta: „E pontnál érdekes vita indult meg a fölött, hogy mi az oka a vallástanítás eredménytelenségének. Ennek okát, néhány felszólaló alkalmas iskolai tankönyvek hiányában találta. Ez ok azonban szerintünk végső ellenzésében a papságra vihető vissza, mint amely testület e komolyan érezhető hiányon, esetleg egyéni áldozatok árán is, nem igyekszik segíteni. Míg a középiskolai tankönyvek az illető írók privátvállalkozása folytán számszámra készülnek: *a papok között egy sem akad, ki pályadíj* stb. nélkül vállalkozna tankönyvirásra, holott az feltehető, hogy — ha alkalmas kézikönyvet írna — azt igen sok iskolában alkalmaznák.” Szóval olyanok vagyunk, mint a zabos csikók, ha zörgetik a rostát mennek, nekünk is ha mutatják a pályadíjat, mi is miudjárt irunk. Hát ez a tudósító tanár ur vagy nem ismeri a papság anyagi helyzetét, vagy viccelődik, vagy a kettőt együtt.

Unitárius pap privátvállalkozásra tankönyvet nyomasson, akkor nemcsak a Megváltóval, hanem a váltóval kell gyakran foglalkozzék az illető s könnyen váltólázba eshetnék. A nyomtatás — pláne tankönyv nyomtatás, kockázattal jár. Különben is ha megpróbálná, igen kéteseredményű vállalkozás lenne, ha az idők és felfogások eddig nem változtak, mert egy megboldogult lelkész társunk hozzáfogott ilyesmihez, de egy tanár ur kritikájában úgy nyilatkozott, hogy egy gyertya világja mellett senki sem lett történetíró. A másik egy közhiányt pótló vállalkozásba fogott, midőn „Konfirmációi Emlék“ című füzetét kiadta, de csodálatos véletlenségből a D. F. Egylet is ugyanakkor adott ki ily című munkát jóval olcsóbban, természetesen egyik elnyomta a másikat. Így járhatna a privát vállalkozó a tankönyvvel is. Hogy valósi tankönyvre a népiskolákban égető szükség van, azt elismerem, de ezen privát vállalkozás nem segít, hanem segítene egy olyan tankönyv, mely lelkészi kar által előre megbeszélte, a nép felfogásához alkalmazkodó tervezet szerint íratnék.

Elismerjük, hogy irodalmilag mi a lelkészi kar a kezdet 1—2-ik lépcsőjénél vagyunk, de hogy csak a jutalom csengő koronája bízditana minket írásra, irodalmi tevékenységre, megenged a tudósító ur, ha udvarias formában azt mondom, hogy nem igaz. Tekintetbe veendő, hogy szegényes anyagi helyzetünk mellett az irodalmi források megszerzése, könyvtárunk gyarapítása nehezen megy, részlet-letagadásokra, ha valahogy tudjuk eszközölni, mégis talán aránylag nem vagyunk olyan nagyon elmaradva, az unitárius tanár urak irodalmi munkásságától, akik pedig azon szerencsés helyzetben vannak, hogy főiskolai, egyetemi

könyvtárak által az irodalmi források tövében élnek. Minékünk pedig csak kérelmünk után igazgatósági határozattal és felsőbb jóváhagyással adhatnak ki gymnasiumi könyvtárainkból könyvet.

Végezetül ha szabad lesz kérdeznem a tudósító urtól, azon száz-számra készülő tankönyvek közül hányat irtak az unitárius tanárok privát vállalkozásra? S mennyi tiszta jövedelmük volt? Hogy esetleg mi is tőlük buzditást nyerve, hát ha könnyebben igyekeznénk áldozatok árán is írni.

Ugy áll tehát a dolog, hogy a lelkészi kar sem éppen az a lanyha tömeg, dolgozik úgy „kinek mint adák az Istenek.“ Igaz hogy sokan volnának, kik az Istentől nyert talentumot bővebb mértékben kamatoztathatnák. De reméljük, hogy ez a munkakedv a lelkész kör egyetemében fokozódni fog. De hogy és mikép? Ugy, hogy ha az unitárius lelkész kört nem tekintik — mint eddig sokan tekintették — az ugynevezett központi párt elleni szervezetnek, hanem olyan testületnek, mely a lelkészi hivatásnak minél teljesebben való betöltése végett gyűl össze, tanácskozik s felhívhatja egyházunk egyeteme vezetőségének figyelmét, hogy itt és ezen a téren ilyen vagy olyan baj van, kérünk orvoslást. Mert ki láthatja jobban a baj kezdetét, forrását, mint a lelkészek, kik közvetlen az ütőerre tehetjük kezünket, hallgathatjuk a nagy testnek szívdobogását. S vajjon mi által munkáljuk népünk haladását, fenséges, tiszta, világos eszméink elterjedését? ha magunk vackába visszavonulva sóhajtozunk: így kellene, úgy kellene, így volna jó, úgy volna jó . . . ez által nem, az bizonyos. Ellenben, ha észrevevénkök s itt volna már az ideje, hogy észrevegyük — hogy ha a gomb- és paszomántkötők egyesületbe

lépnek, mert egyesülésbe van az erő, egyesüljünk mi is ne csak színleg, névleg, hanem igazában és valóságban. Lelkészi egyesületünk pedig legyen olyan kor-színvonalán álló kör, hol nemcsak egymásnak udvarolunk, hanem véleményeinket, gondolatainkat szabadon elmondhassuk a nélkül, hogy tartani kellene a bekövetkező haragtól. Nem az egyéniségek érvényesüléséről legyen szó itt, hanem az egyének munkássága által a köznek, az egyházi vallásos életnek javáról, minél tökéletesebbé tételéről. Ezért ehhez szükséges a lelkeszek munkakedve, szükséges a hely, hol véleményünket elmondva, azért nem lekicsinylés, lemosolygás lesz a jutalom, hanem jóakaratu utbaigazítás és elbírálás, nem egymásnak marása és megemesztése, hanem egymásnak szeretettel való támogatása. Így ha öntudatos unitárius lelkeszi kar, öntudatos eszközökkel s egyetértő céllal munkálkodik, így lesz vallásunk a jelen és jövő vallása, alant és fent, a nép és előkelők között.

Hogy az így megvalósítandó gyakorlati célok érdekében lelkeszskörre szükség van, azt tagadni bajosan lehet. Hogy az így megalakított lelkeszskörnek speciálisan a lelkeszi gyakorlati élet körébe eső olyan kérdései ne vetődnének fel, melyeket csak a lelkeszskörben lehet érvényesen és alaposan megbeszélni, ki ne látná be? S ha mindezeket elgondoljuk, szükség lenne a felett is elmélkednünk, hogy vajjon a világ szemében nem vagyunk-e nevetség tárgyai, hogy 120 unitárius lelkesz 13 esztendőn keresztül nem tudott egy kebli egyesületébe életet önteni? Pedig erre a napok és körülmények hathatósan figyelmeztethettek volna.

Mélyen Tisztelt Közgyűlés! Midőn e felolvasás

tartására felhívást kaptam, pár nappal azután azon szerencsés helyzetbe jutottam, hogy a Székelyföldi Miniszteri Kirendeltség által — a Barcaságra — szervezett gazdasági tanulmányi kirándulásban, székely gazdákkal, papokkal és tanítókkal részt vehettem. Talán ez a vidék Erdélynek a tejjel, mézzel folyó kánaánja. Csodáltuk a gazdaságot, a jó módot, a modern berendezést, melyben egy 10—15 holdas gazda úgy él és olyan gazdasági eredményeket produkál, hogy a Székelyföldön 40—50 holdas gazda megközelítőleg sem. Mikor a dolognak a nyitját tudakoltuk, azt a magyarázatot kaptuk, hogy 10—15 évvel ezelőtt az ottani gazdák is, csak mint a székely gazda, a föld tetejét kapargatta, de a föld idővel kiélte magát, nem termett eleget, akkor tanulták meg az okoskerü gazdálkodás elvén a *mély szántást*, 2—3 olyan mélyre szántottak, mint azelőtt s a föld 2—3 annyi termést adott, mint azelőtt. Épen ezért a szász gazdák és tanítók szíves tanácsaikkban, sőt kedélyes pohárköszöntőkben sem szüntek meg hangoztatni: *csak mélyen szántani!*

Tisztelet Közgyűlés! A mi munkásságunkat is ilyenformán képzelem a lelki élet mezején. Kicsiny anyaszentegyházunkat néhány évtizedre visszamenőleg a vallásos élet, buzgóság terén Istennek hála semmi nagyobb rázkódtatás nem érte. Erre nézve egyik igen befolyásos tényező volt, hogy az unitárius papság a multban megfelelt hivatásának. A másik tényező volt az, hogy a nép lelkiületével, gondolkozásmódjával annyira nem kellett törődni, mert az hagyományosan vallásos érületű volt. Tehát elég volt a lelki mezőn is a felszínen való szántás, úgy is elég bő termést adott.

De ma a kor szelleme, a tudásnak helytelenül való élvezése, egyfelől a közönyösség, másfelől a vakbuzgóság, ez az a gyom vagy pergelő sugár, mely ki-élté teszi az eddig termékeny lelki mezőket, úgy hogy szükség van ma itt is mély szántásra, vagy is helyes tudást, helyes vallásos ismeretet oltani be a nép lelkébe, a velők való foglalkozás, népies prédikációk, felolvasások stb. által.

Ezért én is ezzel a jelszóval fejezem be felolvasásom: csak mélyen szántani, mély alapokat vetni s ezekre lehet majd a felhőkarcolókat felemelni. Vajha 13 as esztendőszám nem szerencsétlen, de szerencsés lenne lelkészünkörünkre!

